

waarschijnlijker dat de huidige machthebbers zich nog voor enige tijd zullen weten te handhaven. Ben evenwel hoopvol gestemd.¹ In augustus (Hitler had inmiddels de invasie van de Sowjet-Unie ingezet) vroeg zij een van de Nederlandse militaire artsen om advies hoe zij zich bij haar terugkeer persoonlijk tegen besmetting (zij had daar een grote angst voor) moest beschermen. In de eerste dagen van '42 zei zij tegen Steenberghe's opvolger P. A. Kerstens die, uit Indië komend, in het kabinet opgenomen was: 'En ik had zó gehoopt, met Kerstmis '41 thuis te zijn! Maar dan zal het in elk geval wel de volgende Kerstmis zijn.' Kerstens: 'Majesteit, ik teken er voor als het in '44 zo is.' De koningin: 'U lijkt Churchill wel!' Kerstens: 'Dat vind ik een compliment.' De koningin: 'Zo was het niet bedoeld.'²

Na het eindeloos lijkende jaar '42 werd zij, al had dan ook het einde van dat jaar 'de grote ommekeer' gebracht (Alamein, Stalingrad), in '43 en '44 nerveus en verdrietig. Zij pleegde roofofbouw op haar krachten, ze slikte veel pervitine. Soms maakte zij op bezoekers een uitgesproken overspannen indruk – artsen onder de Engelandvaarders schreven haar daar wel eens bezorgde brieven over. Zij leed onder de duur van de oorlog die (zo kwam het de bevolking in bezet gebied óók voor) wel eindeloos leek – en toch: ééns zou de bevrijding daar zijn! Voor de radiotoespraak die zij dán zou houden, begon zij in de vroege zomer van '44, vermoedelijk kort na *D-Day* (6 juni '44), de eerste ontwerpen te maken. 'Mannen en vrouwen van Nederland', aldus de aanhef, 'onze taal kent geen woorden voor de blijdschap van dit ogenblik. Ons volk, vertrapt, gefolterd, nog bloedend uit vers geslagen wonden, is vrij, is vrij, is vrij!'³ Het was als een kreet, recht uit haar hart.

★

Die kreet zou de luisteraars in Nederland niet verbazen maar zou eerder ten volle passen in het beeld dat zij zich sinds '40 gevormd hadden van de koningin die toen via de radio niet minder dan zes-en-dertig maal tot hen gesproken had.⁴

Het was vroeger gebruikelijk geweest dat een toespraak van de koningin

¹ Telegram, 17 mei 1941, van koningin Wilhelmina aan prinses Juliana (archieff kab. der koningin). ² P. A. Kerstens, 18 okt. 1955. ³ Archief kab. der koningin.

⁴ Teksten: *De koningin sprak* (1945).